

Bakalářská práce

2015

Veronika Novotná

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Badeniho jazyková nařízení a jejich dopad na
vztahy Čechů a Němců v českých zemích**

Veronika Novotná

Plzeň 2015

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

**Badeniho jazyková nařízení a jejich dopad na
vztahy Čechů a Němců v českých zemích**

Vedoucí práce:

Mgr. Petra Kodetová

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, červenec 2015

.....

Děkuji své vedoucí práce Mgr. Petře Kodetové za vedení při mé bakalářské práci. Byla mi vždy oporou a podávala cenné informace a připomínky.

Děkuji

Obsah

1 ÚVOD.....	1
2 BADENIHO JAZYKOVÁ NAŘÍZENÍ A JEJICH DOPAD NA VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH.....	4
2.1 Politické události v éře 90. let.....	4
2.1.1 Vídeňské dohody.....	4
2.1.2 Vyústění otázky češství ve státoprávní radikalismus	7
2.2 Badeniho jazyková nařízení.....	9
2.2.1 Vládní koncepce Kazimíra Badeniho.....	9
2.2.2 Badeni a mladočeši.....	11
2.2.3 Úvahy Badeniho politických poradců.....	13
2.2.4 Postoj klíčových politických stran k jazykovým nařízením...17	
2.2.5 Boj německých politických stran proti jazykovým nařízením 26	
2.2.6 Pád Badeniho etapové politiky.....	29
3 ZÁVĚR.....	35
4 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	37
5 RESUMÉ.....	39

1 ÚVOD

Svoji bakalářskou práci jsem nazvala Badeniho jazyková nařízení a jejich dopad na vztahy Čechů a Němců v českých zemích. Toto téma jsem zvolila z důvodu, že celé 19. století je v perspektivě českých dějin snahou o udržení svébytnosti českého národa, boj na cestě za národní uvědomění. Svůj zájem a pozornost jsem stěžejně zaměřila především na období poslední dekády 19. století, jelikož pro mne tato léta symbolizují vyvrcholení úsilí českého obyvatelstva na cestě k zformování vlastní národní svébytnosti. Na dlouhodobě napjaté vztahy mezi společenstvím Čechů a Němců v habsburské monarchii měl také silný vliv celkový pokrok v mnoha odvětvích průmyslu, který se přičinil o všeobecnou modernizaci české společnosti, projevil se taktéž v kultuře, ekonomice a politice a byly jím zasaženy široké vrstvy obyvatelstva. Z tohoto pohledu je tedy poslední desetiletí 19. století jakýsi významný mezník ve vztazích mezi národy v rakouské části habsburského mocnářství.

Závěrečná dekáda 19. století je významným obdobím změn převratného charakteru. Na počátku devadesátých let proběhl boj za všeobecné hlasovací právo, v němž sehrála klíčovou úlohu sociální demokracie. V roce 1890 se uskutečnily národnostní vyrovnávací porady, jejichž předmětem byla jednání o rozdělení českého území na oblasti německé a české. Tato jednání o tzv. punktace byla většinou české společnosti odmítnuta a zapříčinila celkem důležité změny v oblasti politického spektra. V oblasti českých zemí došlo na počátku devadesátých let k nezanedbatelné názorové diferenciaci politických stran, které byly v této době charakteristické mocenským vzestupem. V roce 1897 si haličský místodržitel Kazimír Badeni na základě vstřícného postoje k řešení české otázky proti sobě poštval německou společnost i davy v ulicích Vídně.

Cílem této bakalářské práce je shrnutí historických skutečností a změn, na které měly vliv vídeňské vyrovnávací dohody, pokus o posouzení významu Badeniho jazykových nařízení pro české obyvatelstvo a postoj německé společnosti k této významné události. V neposlední řadě je cílem práce zhodnocení dopadu Badeniho jazykových nařízení na vyostření složitého soužití českého a německého národa na území habsburské monarchie.

Bakalářská práce je strukturována do několika hlavních kapitol, které jsou řazeny chronologicky. Úvodní kapitola se zabývá otázkou výše uvedených vídeňských dohod, okolnostmi, na jejichž základě se uskutečnily, podává stručný přehled politických představitelů, kteří se porad účastnili. Zabývá se také politickými důsledky této historické události, jejichž projevy byly více než zřejmé. Valná část práce je věnována politické koncepci místodržitele Kazimíra Badeniho, především však události vydání Badeniho jazykových nařízení pro Čechy a Moravu v roce 1897.

Kapitoly podrobněji popisují myšlenky a úvahy o vzniku samotných nařízení, které hrabě Badeni probíral se svými politickými poradci. Struktura práce se také zabývá předmětem Badeniho četných jednání s českými i německými politickými zástupci, jejichž výsledkem měla být konečná podoba jazykových nařízení a hodnotí postoje důležitých politických stran k jejich realizaci. Dále text práce popisuje vliv Badeniho ochoty vyjít vstříc českým jazykovým požadavkům na utváření dalších vztahů z hlediska nesnadného soužití mezi Čechy a Němci. Závěrečná kapitola se zaměřuje na důsledky pádu Badeniho režimu a úsilí příští vlády o revizi jazykových nařízení.

K dosažení záměru jsem použila přímé, progresivní metody, přičemž jsem vycházela především ze základní literatury nejznámějších autorů, pro které toto téma představuje předmět zájmu. Cenné historické poznatky mi poskytla především svým obsahem rozsáhlá práce Otto Urbana *Česká společnost 1848-1918*, v níž se autor zabývá nejen politickými, ale také sociálními a ekonomickými záležitostmi za účelem zdůraznit důležitá kritéria vedoucí k vytvoření moderní společnosti. Přednosti díla spočívají také v širokém zpracování literárních materiálů, díky němuž je možné získat ucelenější přehled o souvisejících historických skutečnostech.

Historik Zdeněk Tobolka sepsal velmi podrobné knižní dílo, v němž jsou znatelné autorovy bohaté politické zkušenosti. Toto pro zájemce o historická fakta velmi přínosné dílo se nazývá *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby*.

Práce autora Gary B. Cohena *Němci v Praze 1861-1914* popisuje historické události z poněkud odlišné perspektivy, vychází ze statistických údajů a je doplněna o ekonomické ukazatele. Pozornost jsem věnovala i knižním pracím obsahově méně rozsáhlým, o to však více vypovídajícím o skutečnostech vybraných událostí v dějinách. Náleží mezi ně dílo *Boj za všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo roku 1893*, jehož autorem je Jan Havránek a *Všeněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století*, což je dílem historika Jiřího Kořalky.

K tomu, aby bylo možné lépe porozumět souvislostem, které měly vliv na průběh obsáhlých vídeňských konferencí, je svým obsahem přínosná literární práce Tomáše Vojtěcha *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*, která současně vypovídá o historických zkušenostech v záležitosti diferenciací politické oblasti, která se udála po nerealizaci punktací. Jako pramenný podklad jsem taktéž využila literární zpracování autorů, kteří se nacházeli v bezprostředním styku s Kazimírem Badenim. Pro takové práce jsou oporou například politické úvahy Gustava Eima, který ve stejnojmenném díle posuzuje vládní koncepci Badeniho jakožto vážený politický poradce haličského místodržitele.

Zde je důležité neopomenout takové politické představitele, jakými byli Karel Kramář nebo Josef Kaizl. Tyto významné osobnosti patřili k vlivným stoupencům strany mladočeské a ve svých zevrubných literárních zpracováních vypovídají o historických událostech vzniknuvších na základě politických diskuzí a jednání s Kazimírem Badenim. Mezi taková díla patří *Poznámky o české politice*, jehož autorem je Karel Kramář nebo *Z mého života* od Josefa Kaizla.

2 BADENIHO JAZYKOVÁ NAŘÍZENÍ A JEJICH DOPAD NA VZTAHY ČECHŮ A NĚMCŮ V ČESKÝCH ZEMÍCH

2.1 Politické události v éře 90. let

2.1.1 Vídeňské dohody

Obsáhlé vídeňské konference, které se konaly ve dnech 4.-19. ledna roku 1890,¹ měly být uspořádány za účelem ukončení německého odboje na říšské radě, aby se mohli němečtí poslanci navrátit do sněmu.² Pasivní politický postoj Němců vůči českému sněmu, který zaujali v roce 1886, pramenil zejména z nespokojenosti s vládou Eduarda Taaffeho, která byla jmenována v roce 1879. Během této vlády byla vydána v roce 1880 Stremayrova jazyková nařízení, jejichž podstata spočívala v uznání rovnoprávnosti češtiny a němčiny v tzv. vnějším úřadování. Jazyková nařízení vedla k velmi napjatým vztahům mezi českým a německým obyvatelstvem.³

Pozvání na porady zasílal ministerský předseda Eduard Taaffe. Jejich konání mělo probíhat ve Vídni v místnostech presidia ministerské rady.⁴ Zástupce za českou stranu, Františka Ladislava Riegra, Karla Mattuše a Antonína Ottokara Zeithammera, zval do Vídně sám Taaffe. K účastníkům vídeňských konferencí také patřili čtyři němečtí liberálové v čele s Ernestem Plenerem a Franzem Schmeykalem, dále tři aristokraté ze strany konzervativního velkostatku-Richard Clam-Martinic, Bedřich Karel Kinský a Jiří Lobkovic.⁵ Na radu hraběte Clam-Martinice přední člen moravských staročechů Alois Pražák nesvolil k přizvání mladočeské strany⁶ k poradám.⁷ Mladočeši zastávali názor, který byl proti

¹ URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982, s. 392.

² PENÍŽEK, Josef, *Česká aktivita v letech 1878-1918 II*, Praha 1931, s. 27.

³ FRONK, Václav, *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Praha 2011, s. 44.

⁴ TOBOLKA, Zdeněk, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby III.díl, část I. 1879-1891*, Praha 1934, s. 151-152.

⁵ URBAN, *Česká společnost*, s. 392.

⁶ V roce 1874 se v opozici k Národní(staročeské)straně vyhranila Národní strana svobodomyslná, nazývána též mladočeská.

⁷ PENÍŽEK, Josef, *Česká aktivita v letech 1878-1918 I*, Praha 1930, s. 206.

vyhovění německým požadavkům, k němuž by mohly porady směřovat. Žádali také projednání českých požadavků, jako například odstranění nadvlády německého jazyka v zemi nebo ochranu českým menšinám proti německému útisku na základě případného zavedení zákona. Mladočeši byli zastánci pouze takového vyrovnání, které by nenarušilo nedílnost a správní jednotu českých zemí.⁸

Česko-německá jednání měla probíhat pod vedením hraběte Taaffeho, jehož zastupoval ministr Pražák z důvodu vážné nemoci, následkem které zaujal spíše pasivní postoj.

Projednávána byla znovu otázka nepřítomnosti mladočechů, přičemž hrabě Taaffe setrval na svém názoru, že mladočeši by o průběhu jednání, které mělo být zpočátku zachované v tajnosti, poskytli informace veřejnosti, neboť jejich chování postrádá správné způsoby. Co se týče německých požadavků, prvenství mezi nimi zaujímal zrušení Stremayrových nařízení, opuštění českého požadavku dvoujazyčnosti soudců a soudních zřízenců, dále například rozdělení zemské školní a zemědělské rady a zřízení národních kuríí s právem veta.

Češi požadovali rovnoprávnost ve všech oblastech v celé zemi, zachování Stremayrových nařízení, opatření k ochraně národních menšin. Důrazně protestovali proti rozdělení celistvosti země.⁹

Vídeňské punktace, jakožto společné zásady pro politické řešení česko-německého vztahu v Čechách, byly výsledkem čtrnácti schůzí. Jednotlivé dohodnuté zásady měly být provedeny formou nařízení vlády či zemských zákonů.¹⁰ Ke zrušení Stremayrových nařízení, které Němci vnímali od roku 1880 jako největší politické selhání, nedošlo.¹¹ Z vídeňských dohod, sestávajících celkem z jedenácti punktačních bodů, se podařilo prosadit pouze rozdělení zemské školní a zemědělské rady. Během krátkého zasedání českého sněmu v roce 1890 mladočeši dosáhli neuskutečnění zbývajících punktačních bodů příčinou opozičního stanoviska. Mladočeská strana zahájila cílený boj proti

⁸ TOBOLKA, *Politické dějiny I-III*, s. 151-152.

⁹ Tamtéž, s. 153-154.

¹⁰ KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914*, Praha 1996, s. 164.

¹¹ TOBOLKA, *Politické dějiny I-III*, s. 167-169.

představitelům strany staročeské.¹² Mladočeši očekávali od punktací rovnoprávnost českého a německého národa a zcela rovné právo v užívání obou zemských jazyků, k čemuž však punktace svým provedením nevedly.¹³ Pro mladočechy spočívala podstata vídeňských dohod v roztržení země a vytvoření dvojího území, a sice krajů výlučně německých a "dvojjazyčného území".¹⁴

Vídeňské punktace podle mnohých nedostatečně respektovaly otázku české národní svébytnosti. František Ladislav Rieger nedosáhl u rakouské vlády požadavku zavedení češtiny jako vnitřního úředního jazyka v českých okresech, který chtěl prosadit jako argument proti odmítavému postoji mladočeských politiků k punktacím.¹⁵ Hrabě Taaffe vyslechl pasivně podnět staročeského vůdce a neslibil pro něj něco učinit, přestože v opačném případě hrozil Rieger složením mandátů všemi představiteli staročeské strany.¹⁶ Výsledná forma dohod o velkorysém vyrovnání na národní úrovni však představovala problém také pro Němce, neboť k jejich zklamání nedošlo k uzákonění státní němčiny.¹⁷

Na boji proti vídeňským punktacím však již neměla zájem pouze strana mladočeská.¹⁸ Většina představitelů staročeské strany ve městech i na venkově se začala obávat masového odporu proti punktacím a postupně přestávala vedení této strany podporovatěhem projednávání předloženého návrhu o rozdělení zemědělské rady došlo k rozkladu staročeského tábora. Dne 20. listopadu 1890 ohlásil vystoupení z klubu vlivný pražský advokát Jakub Škarda a A.P. Trojan.¹⁹ Koncem roku 1890 došlo také k formálnímu vstupu realistů do mladočeské strany, což bylo jistě pozoruhodné vzhledem k odmítavému postoji realistických stoupenců k mladočešství, jehož zakladateli byli bratři Eduard a Julius Grégrovi.²⁰ V roce 1891 se konaly volby do říšské rady, v nichž byli staročeši zcela poraženi. Do parlamentu se dostal jediný zástupce strany v městské kurii Tábor, Pelhřimov či Humpolec. Staročeská parlamentní místa zaujali mladočeští

¹² URBAN, *Česká společnost*, s. 397.

¹³ TOBOLKA, *Politické dějiny I-III*, s. 178.

¹⁴ VOJTĚCH, Tomáš, *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*, Praha 1980, s. 115.

¹⁵ KOŘALKA, *Češi*, s. 166.

¹⁶ TOBOLKA, *Politické dějiny I-III*, s. 209.

¹⁷ KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780-1918*, Praha 2013, s. 201

¹⁸ URBAN, *Česká společnost*, s. 398.

¹⁹ VOJTĚCH, s. 116-117.

²⁰ URBAN, *Česká společnost*, s. 399.

kandidáti, kteří v souvislosti s tím počali vést českou společnost. Staročesi nadále přestali jako významnější politická strana fakticky existovat.²¹ Punktace byly mladočeskými politiky a většinou české veřejnosti odmítnuty a nerealizovaly se.²²

2.1.2 Vyústění otázky češství ve státoprávní radikalismus

Česká společnost se na počátku 90. let vyznačovala stupňováním státoprávního radikalismu. Tímto termínem se vyznačují jednotlivé kroky a cíle politických stran, které touto dobou získávaly převahu na úkor strany staročeské, která po neúspěchu s punktacemi přestala být politicky důležitá²³ na základě prohraných březnových voleb z roku 1891.²⁴

Myšlenky v duchu státoprávního radikalismu jsou charakteristické pro radikální křídlo mladočeské strany, která chtěla dosáhnout rovnoprávnosti českého a německého národa, přičemž se nebránila na cestě za tímto cílem případnému boji s Němci. Mladočeská strana s takto vyhraněnými názory pronášela v soukromí své názory namířené proti vládě i habsburské monarchii.²⁵ Prvenství zde zaujímaly státoprávní náležitosti a problematické vztahy mezi národy, avšak současné sociálně politické otázky byly opomíjeny. Následkem toho ovšem mladočeský radikalismus nebyl konfrontován se skutečným děním.²⁶

O národní a demokratizační rozmach se vedle zmíněné radikální formy mladočešství snažilo tzv. pokrokářské hnutí. Toto levé křídlo mladočeské strany²⁷ vzniklo ve vysokoškolském studentstvu v Praze ve druhé polovině osmdesátých let 19. století a jeho názory vyplývaly z nespokojenosti s politickým vedením staročeské strany.²⁸ Pro představitele pokrokářského hnutí bylo státní právo prioritním v oblasti české politiky. Tito jedinci reprezentovali sebevědomou

²¹ PERNES, Jiří, *Pod habsburským orlem. České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2001, s. 145.

²² URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 1978, s. 350.

²³ KŘEN, s. 202.

²⁴ URBAN, *Česká společnost*, s. 400.

²⁵ KŘEN, s. 202.

²⁶ URBAN, *Česká společnost*, s. 428.

²⁷ KŘEN, s. 204.

²⁸ TOBOLKA, Zdeněk, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby III.díl, část 2. 1891-1914*, Praha 1936, s. 47.

novou generaci, která byla odhodlána bojovat za své cíle.²⁹ V ideovém smyslu pokrokaři nebyli zaměřeni proti Rakousku, ale přáli si jeho přeměnu ve federativní spojení národnostních území s jejich úplnou autonomií. K hlavním stoupencům hnutí patřili Antonín Hajn či Alois Rašín.³⁰

Pod vedením sociálně demokratické strany se zformovalo proletářsko-socialistické hnutí, jehož názory vycházely z marxistické ideologie.³¹ K prudkému rozmachu dělnického hnutí došlo v roce 1890, kdy byly zakládány dělnické spolky a samotní dělníci se snažili prosazovat své zájmy a pronášeli požadavky za pomoci a prostřednictvím sociálních demokratů.³² Stoupenci pokrokového hnutí se společně s pražskými sociálními demokraty snažili prosadit na přelomu let 1892/1893 požadavek o zavedení všeobecného, přímého, rovného a tajného hlasovacího práva prostřednictvím masové petiční akce. Návrh na zásadní volební reformu pronesl jindřichohradecký advokát Jan Slavík. Zmíněnou formu práva měl mít každý občan starší dvaceti čtyř let a neměla platit pro osoby pod poručenstvím, v aktivní vojenské službě nebo v chudinském opatrovnictví.³³

Na podzim roku 1893 Taaffe navrhl reformu volebního práva, jejíž návrh ve sněmovně vyvolal rozruch, jelikož s požadovaným právním typem neměla mnoho společného.³⁴ Konzervativci a němečtí liberálové, kteří tvořili parlamentní většinu, začali podnikat kroky směřující k Taaffeho pádu, jenž byl v podstatě svržen silami pravice.³⁵ Dne 11. listopadu 1893 byl hrabě Taaffe odvolán ze svého úřadu.³⁶

Ve druhé polovině osmdesátých let 19. století došlo ke zformování realistického hnutí. K nejvýznamnějším představitelům z řad realistů patřili profesori Josef Kaizl, T. G. Masaryk či Karel Kramář.³⁷ Přívrženci realistického hnutí odmítali prázdný radikalismus mladočechů, který byl v podstatě

²⁹ KŘEN, s. 204-205.

³⁰ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 48-51.

³¹ KŘEN, s. 205.

³² HAVRÁNEK, Jan, *Boj za všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo roku 1893*, Praha 1964, s. 5.

³³ URBAN, *Česká společnost*, s. 418-422.

³⁴ KŘEN, s. 207.

³⁵ URBAN, *Česká společnost*, s. 424-425.

³⁶ PENÍŽEK, *Česká aktivita II*, s. 183.

³⁷ KŘEN, s. 196-197.

nekompromisní a pesimistický. Realismus se naproti tomu vyznačoval optimistickými stanovisky.³⁸ Nejdůslednějším odpůrcem krajních projevů radikalismu byl mladočech Gustav Eim, který jako stoupenec umírněného mladočeského křídla zároveň uznával státotvornou provídeňskou politiku. Na základě zkušeností získaných dlouholetým působením ve Vídni dospěl k přesvědčení, že rakouská státotvornost představuje oportunní koncept národní záchrany proti převaze Německa. Eimovy politické myšlenky výborně vystihuje patrně jím pronesený výrok: „*Není vlastně lepší být druhými ve velké Vídni než prvními v malé Praze?*“³⁹ Tentýž náhled zastával také Masaryk, který se v zásadě shodoval s myšlenkami Františka Palackého a politickou budoucnost národa českého viděl ve spolupráci s Vídní.⁴⁰

2.2 Badeniho jazyková nařízení

2.2.1 Vládní koncepce Kazimíra Badeniho

Po odchodu hraběte Eduarda Taaffeho byla jmenována vláda ministerského předsedy Alfreda Windischgrätze. Nové vládní sestavení se mělo opírat o koalici stran, které se postavily proti Taaffeho volební reformě. Německým liberálům byl konzervativní velkostatkář Windischgrätz přijatelný z důvodu svých zdrženlivých názorů v otázce státoprávní.⁴¹ Poté, co došlo k formálnímu vypovězení parlamentního spojení mezi německými liberály a konzervativci, podal Windischgrätz s celou vládou demisi v roce 1895.⁴²

Na podzim roku 1895 byl jmenován ministerským předsedou a ministrem vnitra haličský místodržitel hrabě Kazimír Badeni. Ministrem zemské obrany se stal hrabě Walsersheimb, hrabě Gleispach byl jmenován ministrem spravedlnosti a baron Gautsch ministrem vyučování.⁴³ Badeniho jmenování nebylo nikterak

³⁸ URBAN, *Česká společnost*, s. 428-429.

³⁹ KŘEN, s. 213.

⁴⁰ Tamtéž, s. 211.

⁴¹ HAVRÁNEK, s. 69.

⁴² URBAN, *Česká společnost*, s. 440.

⁴³ TOBOLKA, Zdeněk, KRAMÁŘ, Karel, *Česká politika III. Dějiny české politiky nové doby*, Praha 1909, s. 575.

náhodné. O jeho nesmírné pílí a pracovitosti, ať již během činnosti v ministerstvu vnitra ve Vídni či v úřadu místodržitele v Krakově a ve Lvově v roce 1888, se nejdříve doslechl sám císař František Josef I.⁴⁴ Badenimu bylo v době jeho jmenování čtyřicet devět let a ačkoliv měl energickou povahu, v okamžicích rozhodování postrádal potřebnou tvrdost.⁴⁵ Badeni se řadil ke krakovským konzervativcům, pokládal se především za císařova služebníka a byl oddán habsburské monarchii.⁴⁶ Úkol Kazimíra Badeniho spočíval v uvolnění Vídně z jednostranné nadvlády německých stran a chtěl učinit pozici monarchie stabilnější vůči Německu. Jeho politické snahy v Předlitavsku měly vést k rozšíření volebního práva a tak umožnit reprezentativní vládu, kterou mohla vytvořit jen liberální německo-polsko-česká koalice. Národy pro Badeniho znamenaly aktivní a svébytné subjekty, které nebylo radno přehlížet a podceňovat.⁴⁷

Vláda Kazimíra Badeniho musela od počátečních dnů počítat s tím, že pád předchozího koaličního kabinetu byl doprovázen rozpadem stávající parlamentní většiny. Na základě absence pevné majority ve vídeňské říšské radě od léta 1895 se Badeni pokusil vládnout v duchu autoritativního „nadstranického“ režimu, jehož systém příliš nebral zřetel na slovo jednotlivých stran.

Vládní prohlášení o zásadách nové politiky naznačovalo ochotu vyjít vstříc všem oprávněným požadavkům, pokud bude zachován respekt k vůdčímu postavení německého národa. Na druhé straně však vláda usilovala o řešení záležitostí českého národa, k jehož otázce se Badeni vyjádřil následujícím způsobem: „*Vláda má úplnou důvěru k českému národu, ona se pokusí, aby se vzdala všech rekriminací a spoléhajíc na vlastenectví českého národa, jež často a skvěle se osvědčilo, dala již první důkaz své důvěry. Pánové, vláda věří a doufá, že český národ podá jí svou pomocnou ruku, aby poměry v jeho zemi mohly se vyvinouti ku prospěchu státu a národův.*“⁴⁸

⁴⁴ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 87-88.

⁴⁵ BOROVIČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P., BĚLINA, Pavel, *Velké dějiny zemí Koruny české, XII.b 1890-1918*, Praha, 2013, s. 101-102.

⁴⁶ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 88.

⁴⁷ KŘEN, s. 216.

⁴⁸ BOROVIČKA, s. 101.

Zachovat vstřícný postoj k Čechům mu tehdy radil místodržitel Thun. Badeni měl podle Thunových doporučení vyhovět českému národu v otázkách kulturních a hospodářských, ale pokud se týče jazykové otázky, nemá prozatím raději nic slibovat. Ve směru normalizace vztahů vláda podnikla první konkrétní opatření, a sice zrušení výjimečného stavu v Praze a okolí z roku 1893,⁴⁹ jehož vyhlášením reagovala vláda Eduarda Taaffeho na pouliční nepokoje a protivládní demonstrace ze strany dělnictva a pokrokařského hnutí.⁵⁰ Výjimečný stav byl zrušen 18. října roku 1895.⁵¹

2.2.2 Badeni a mladočeši

Jak jsem se již zmínila, radikální křídlo mladočeské strany zastávalo názory namířené proti Rakousku. Tato skutečnost samozřejmě způsobila, že ve Vídni k tomuto hnutí nechovali důvěru a pohlíželi na něj s despektem. Představitelé realistů počali vynakládat úsilí k tomu, aby nepříznivé vztahy mezi nimi alespoň zmírnili. Nesnadného úkolu nalezení shody mezi Badenim a radikálně opozičními mladočechy se ujal Gustav Eim.⁵² Eim byl až do své smrti v únoru v roce 1897 českým rádcem a průkopníkem Badeniho politiky ohledně českého národa.⁵³ Eim, který byl tehdy jednou z klíčových osobností mladočeské strany, využil skvělé znalosti lidí a prostředí, kterou získal dlouholetým působením ve Vídni. Usiloval o dosažení významnějších koncesí pro realisticky pojatou mladočeskou politiku a snažil se o sblížení Badeniho s Josefem Kaizlem v politických názorech.⁵⁴

Eimovi se jeho snahy o dosažení sblížení zpočátku nedařily. Josef Kaizl se stal za koalice vůdcem mladočeské delegace v obstrukci a byl zapřísáhlým a nezlomným nepřítelem Badeniho vlády. Odmítal proto odstoupit z rozhodné opozice.⁵⁵ Na konci října v roce 1895 přednesl Josef Kaizl v poslanecké sněmovně: *„Rakousko je nejnevyvinutější a nejzanedbanější zemí mezi všemi*

⁴⁹ URBAN, *Česká společnost*, s. 446-447.

⁵⁰ Tamtéž, s. 646.

⁵¹ Tamtéž, s. 447.

⁵² KŘEN, s. 102.

⁵³ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 89.

⁵⁴ URBAN, *Česká společnost*, s. 449.

⁵⁵ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 93.

*zeměmi západoevropské civilizace a příčina spočívá v tom, že dva národové, kteří jsou hospodářsky a kulturně nejpokročilejší a číselně nejsilnější, se stále nalézají ve sváru a boji. A jest to třetí strana, která má z výsledku radost: tímto třetím jest vláda a ony privilegované strany, které vlastně drží veslo a moc v rukou.*⁵⁶

Vládním krokem, kterým si Badeni pomalu získával mladočeské politiky na svoji stranu, bylo odvolání z funkce místodržitele Thuna v Praze v lednu 1896, kterého neměli v oblibě. Podle mínění staročeského představitele Albína Bráfa v rozhovoru s Badenim žádal Thunovu demisi mladočech Josef Kaizl. Thunovo odstoupení bylo chápáno jako mladočeský úspěch ve veřejném mínění strany i v celé společnosti.⁵⁷ Od téhož roku v čele místodržitelství českých zemí stál bývalý zemský prezident slezský, úředník Karel hrabě Coudenhove, který byl Čechům snesitelný⁵⁸ a patřil mezi věrné služebníky vídeňské vlády.⁵⁹

Dne 15. února 1896 předložil Badeni v poslanecké sněmovně návrh volební reformy, jejíž důsledky vyvolaly podstatné změny v mladočeské straně. Podle návrhu měly být zachovány dosavadní čtyři volební kurie v nezměněném počtu a k nim měla být připojena pátá volební kurie, v níž by poslanci byli voleni na základě všeobecného hlasovacího práva. Na české země připadlo z celkového počtu 72 mandátů 27 křesel.⁶⁰

Mladočeši se od ustavení samostatné strany hlásili k všeobecnému hlasovacímu právu. Eim musel svůj klub přesvědčit pro Badeniho vládní osnovu, čehož u Josefa Kaizla dosáhl.⁶¹ Počet stoupenců realistického hnutí ve straně počátkem března roku 1896 vzrostl vstupem moravských staročechů do poslaneckého klubu.⁶² Radikální strana odmítala návrh volební reformy z toho důvodu, že pokud nedojde k jejímu provedení, bude bezpodmínečně nastoleno všeobecné a rovné hlasovací právo, jehož formu ona požaduje.⁶³ Na radikály

⁵⁶ BOROVIČKA, s. 103.

⁵⁷ BRÁF, Albín, *Život a dílo I-III*, J. Gruber (ed.), Praha 1922, s. 62.

⁵⁸ BOROVIČKA, s. 104.

⁵⁹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 93.

⁶⁰ URBAN, *Česká společnost*, s. 450.

⁶¹ BOROVIČKA, s. 105-106.

⁶² URBAN, *Česká společnost*, s. 450.

⁶³ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 100-101.

pronesený argument, že vláda hraběte Badeniho dosud žádným způsobem věcně neprojevila ochotu a schopnost k řešení českých záležitostí,⁶⁴ reagovali oportunisté Eim s Kaizlem, že zavedení všeobecného práva v páté kurii je prvním krokem k dosažení všeobecného volebního práva. Představitel radikálního proudu Adolf Stránský přistoupil na návrh volební reformy poté, co ho Badeni osobně upozornil, že nehlasováním by se na Moravě udržel Němcům příznivý status quo.⁶⁵

Koncem října v roce 1896 byl Jan Vašatý po mnohých veřejných skandálech, které provázely jeho nekompromisní stanovisko v záležitosti obhajoby požadavků své strany, rozhodnutím výkonného výboru mladočeské strany fakticky vyloučen. Několik týdnů předtím zemřel po delší nemoci Julius Grégr, jehož odchodem a Vašatého vyloučením přišel grégrovský radikalismus o významné představitele své strany.⁶⁶ *„V mladočeské straně se tak prosadila ve své podstatě „pozitivní“ orientace ve vztahu k vídeňské vládě, která dávala přednost získání silnějšího vlivu českých politiků a úředníků v ústředních institucích rakouské části habsburské monarchie před přímým bojem s Němci v českých zemích.“*⁶⁷

2.2.3 Úvahy Badeniho politických poradců

Hrabě Badeni akceptoval mladočeskou stranu, nebránil se s ní projednávat důležité záležitosti a v klíčových jednáních se snažil s touto politickou stranou za každé situace nalézt kompromis.⁶⁸

Za účelem nalezení co nejvíce cenných informací, které by směřovaly k tomuto záměru, se Badeni při příležitosti audience v roce 1895 tázal Eduarda Grégra, jak by se mohl s českým národem vyrovnat. Představitel radikálního mladočeského křídla Grégr mu dal odpověď, s níž by zajisté souhlasili všichni státoprávní radikálové, že smír lze uskutečnit na základě uznání a obnovení

⁶⁴ URBAN, *Česká společnost*, s. 451.

⁶⁵ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 100-101.

⁶⁶ URBAN, *Česká společnost*, s. 453.

⁶⁷ KOŘALKA, *Češi*, s. 167.

⁶⁸ URBAN, *Česká společnost*, s. 449.

státního práva českých zemí.⁶⁹Radikalismus chtěl provést vyrovnání s českým národem nejen v oblasti státoprávní, ale také v jazykových záležitostech.⁷⁰Gustav Eim byl ohledně poskytování rad v této otázce zdrženlivý. Již dávno zastával velmi skeptický postoj k státoprávní politice české, tak jak ji propagovali na voličských schůzích a v novinových článcích mladočeši. Připravoval Badeniho k provedení povinnosti učinit z Čechů rovné s Němci v ohledu jazykovém a tím prohlásit Předlitavsko za stát, který není pouze německý. Pro Eima byla prioritní otázka jazyková.⁷¹

Josef Kaizl považoval Gustava Eima za vynikajícího žurnalistu, geniálního a praktického politika českého, který jako málo kdo před ním dokázal rozpoznat nedostatky a obtíže české politiky z bezprostřední blízkosti. Když politiku v českých zemích počala vést mladočeská strana na úkor staročeských politiků, nesouhlasil s radikálními stanovisky mladočechů, jelikož v nich viděl destruktivní rysy s negativními projevy vůči činnosti na říšské radě. Jako politický oportunista usiloval předně vždy o prospěch českého národa, byl dokonalým znalcem lidských předností i vad. Měl encyklopedické vzdělání, byl kulturně založený, neklidný i úzkostlivý, přesto se ve své práci nikdy nezalekl podezřívání, četných pomluv a ústků přicházejících ze stran těch osob, které plně nepochopily jeho cíle a snahy.⁷²

Sám Gustav Eim byl zastáncem myšlenky, že hrabě Badeni, který politicky působil v Polsku, kde není němčina úředním jazykem, porozumí lépe českému požadavku o skoncování s dominantním postavením cizího jazyka, nežli hrabě Taaffe. Eduard Taaffe podle Eimova mínění alespoň na začátku své vlády projevil jakousi přízeň k českému národu kdy vše naznačovalo, že se pokusí řešit české záležitosti. Nikdy však nerozuměl tomu, že si Češi nepřejí být ovládnuti cizím jazykem, poněvadž to znamená podříditi se vlivu cizího národa.⁷³

⁶⁹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 90.

⁷⁰ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 583.

⁷¹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 90.

⁷² KAIZL, Josef, *Z mého života I-III*, Z. Tobolka (ed.), Praha 1908, s. 383.

⁷³ PENÍŽEK, Josef, *Politické úvahy Gustava Eima, o nás pro nás. V: Sborník spisů politických*, Praha 1898, s. 544.

Podle Eima se musí k dosažení těchto snah spojit celý národ, proto se také ve svých politických náhledech vyjadřuje k Moravě, která je zemí slovanskou a českou a představuje nejdůležitější úkol praktické národní politiky. K otázce Moravy se vyjádřil následujícím způsobem: *„Je neuvěřitelné, jak malá a nepatrná menšina německá může nejen na sněmu brněnském, ale v celé veřejné správě držeti v podruží ohromnou českou většinu Moravy. Morava je země poměrně mnohem častější nežli naše království. Ale postavení Čechů tam je žalostné. Němci tak navykli si pokládat Moravu za svoji vlastní doménu, že Morava byla vždycky největší překážkou jakékoliv upřímnější shody mezi Čechy a Němci. Němci nechtějí tu ani vlásek popustit. Jestli někde, jsou zrovna zde velice krátkozrací. Oni Moravu, kterou neprávem drží, nikdy trvale udržet nemohou. Ale je nutkavější povinností vlády, by zaujala v této palčivé otázce určité a rozhodné stanovisko. My podle Moravy soudíme na přízeň či nepřízeň každé vlády k národu českému. Morava jest ohnisko a středisko otázky české. Obrat ve smýšlení národa českého k hr. Taaffovi měl vznik a původ na Moravě. Lid český ztratil ve hr. Taaffa důvěru, když roku 1884 a 1890 panství německé na sněmě moravském v plné síle obnovil a umožnil. Hr. Badeni je také povinen korunovati české školství moravské-universitou, jejíž potřeba je nezvratně dokázána. Prospěje tím nejen českému národu, který naposledy cíle toho se dočiní, ale státu rakouskému, který bez českého národa nemá budoucnosti. Kolem programu českého, který je týž, jakým býval, soustředit se nejen může, ale musí celý národ. Složme a spojme všechny síly. Čím rozervanější je jiná elementy v jiných národech, tím naléhavější je pro nás potřeba, by zástupcové českého národa byli za jedno a vystupovali všude a vždycky jako jeden celek.“⁷⁴*

Mezi rádce a informátory Kazimíra Badeniho se řadil také ředitel sněmovní kanceláře Halban-Blumenstock. Tato osobnost zastávala přesvědčení, že spořádaných poměrů v tomto státě nemůže být docíleno, pokud Češi budou vyloučeni z podílu na vládě a nedojde-li k rozřešení české otázky. Tento muž přesvědčil Badeniho mysl o zásadě, že každá vláda v Rakousku, která usiluje o pevné postavení a splnění velikých úkolů, musí nalézt politickou oporu v Němcích, Polácích a Češích.⁷⁵

⁷⁴ Tamtéž, s. 510-511.

⁷⁵ KAIZL, s. 382.

Obdobné názory zastával taktéž Gustav Eim, podle jehož úvah lze dosáhnout zlepšení politické situace národa českého pouze za předpokladu dobré shody s polským národem.⁷⁶

Badeni si byl vědom, že se mladočeské straně jedná na prvním místě o dosažení úspěchů v oblasti jazykové. Mladočeský klub potřeboval mít jako nejvíce vlivný v poslanecké sněmovně ve vládní většině.⁷⁷ Mladočeským politikům se tedy snažil vyjít vstříc drobnými jazykovými opatřeními, jako také řešením jazykového problému na úrovni celé země. Chtěl opatřit Čechům vnitřní úřední jazyk bez zavdání důvodu liberálním Němcům proti tomuto provedení vznášet námitky, poněvadž bez nich a proti nim nemohl a nechtěl vládnout. Češi pak měli v jednáních s Němci o řešení česko-německé otázky vystupovat jako rovnocenný a rovnoprávný národ.⁷⁸ Podíl na vládě měla tak mít ta část Němců, která nevystoupí proti Badeniho jazykovým koncesím Čechům za možnost konsolidace parlamentních poměrů a za jistotu, že nebude vytvořena protiněmecká většina. Hrabě Badeni si byl jist, že rovnoprávnost mezi oběma národy se nejlépe provede, pokud budou mít Češi s Němci v českých zemích stejná práva.⁷⁹

Hrabě Badeni poznal na základě zkušeností získaných v Haliči, že státní správa je možnou také v případě, že vnitřní řeč úřední je jiná než německá. Uvědomoval si, jak se český národ musí cítit ponížen, pokud je mu odepřeno to, na co samozřejmě každý národ má právo, a sice úřady jednající v jeho jazyku. Byl energickým úředníkem, pro kterého v úředních záležitostech nebyla nejdůležitější němčina, kterou píše úřední formulku na aktu, nýbrž dobrý pracovní výsledek. V duchu těchto úvah rozhodl se hrabě Badeni Čechům vyjít vstříc v záležitosti vnitřní řeči úřední.⁸⁰

⁷⁶ PENÍŽEK, *Politické úvahy*, s. 500.

⁷⁷ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 153.

⁷⁸ Tamtéž, s. 132.

⁷⁹ KRAMÁŘ, Karel, *Poznámky o české politice*, Praha 1906, s. 16.

⁸⁰ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 582-583.

2.2.4 Postoj klíčových politických stran k jazykovým nařízením

Hrabě Kazimír Badeni se počal českou otázkou podrobněji zaobírat od druhé poloviny října roku 1896. K povinné dvojjazyčnosti Badenimu radili ministerský rada Freiberg, kníže Auersperg nebo odborový přednosta Ernest Koerber, který viděl nebezpečí pro Rakousko ve zformování uzavřeného německého území. Pro celou věc bylo důležité, aby se mladočeští politici vyjádřili o svých představách ohledně rozřešení jazykové otázky.

Jménem mladočechů podal v lednu roku 1896 Bedřich Pacák na českém sněmu návrh národnostního zákona, který chápal národnost ve smyslu jazykovém. Zásadně se zaobíral otázkou rovnoprávnosti češtiny s němčinou ve službě vnější, stejně jako vnitřní v obvodu celého království. Návrh Pacákův byl výslovně proti povinnému učení druhému zemskému jazyku. Obsahoval zásadu, podle které se měly zřizovat menšinové školy.⁸¹ Zatímco Kazimír Badeni jednal o znění a vydání jazykových nařízeních, snažil se o dosažení korektních vztahů s Němci i Čechy. Mladočeské delegaci chtěl umožnit cestu k aktivní politické činnosti a Němce si nepřál proti sobě popudit vydáním jazykového nařízení.⁸²

Na podnět Gustava Eima se uskutečnilo dne 17. prosince roku 1896 jednání o obsahu jazykových nařízeních, kterého se účastnil hrabě Badeni společně s mladočeskými poslanci Josefem Heroldem, Bedřichem Pacákem a Josefem Kaizlem.⁸³ V průběhu jednání Badeni ujistil mladočechy, že předloží českému sněmu poselstvo vlády, které širokou veřejnost připraví pro vskutku šlechetné úmysly vlády. Zároveň také českým politikům sdělil svůj úmysl podání návrhu zákona o zřízení kurií. Tento záměr chtěl provést s ohledem na Němce.⁸⁴ Jednání mělo zůstat tajným, avšak informace o jeho průběhu se dostaly na veřejnost. Němci se z článků doktora Bedřicha Pacáka dozvěděli, že hrabě Badeni jednal pouze s Čechy a tuto skutečnost považovali za nepřijatelnou. V této záležitosti ovšem neměli pravdu, poněvadž se projednávala především otázka rozměrů vnitřní řeči úřední, o které byla oprávněna jednat jen vláda. Vnitřní řeč je otázkou

⁸¹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 133-134.

⁸² Tamtéž, s. 137.

⁸³ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 584-585.

⁸⁴ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 137.

administrace, ne však národní doménou německou, proto zde přítomnost Němců nebyla zapotřebí.⁸⁵

Hrabě Badeni svému slibu, který dal mladočeským vyjednavatelům, dostál. V lednu roku 1897 přečetl český místodržitel hrabě Coudenhove sněmu poselství, které bylo vypracováno díky konceptu Karla Kramáře, na kterém spolupracoval s Gustavem Eimem. Toto poselství bylo jednomyslně schváleno ministerskou radou. Vláda se v něm jasně zavázala řešit českou otázku, přičemž bude hájit jednotu českých zemí jak v oblasti zákonodárství, tak i ve správě.⁸⁶ Na podnět doktora Josefa Herolda slibovala vláda předložit také osnovu volebního řádu. Němcům zajistila podání v příštím zasedání návrh zákona o zavedení kurií pro volby do zemských ústavů, zemského výboru a sněmovních komisí. Tato skutečnost ovšem Němce velice rozhořčila, vláda tedy učinila prohlášení nové v tom smyslu, že podnikne jen ty kroky, které budou vyhovující pro národnostní a kulturní význam německého kmene v Čechách. Tímto byl radostný dojem z poselství v české veřejnosti pryč. Taktický tah poselství nesplnil svůj účel a české obyvatelstvo se dále rozhodovalo, zda má vládě hraběte Badeniho věnovat důvěru nebo nikoliv.

Počátkem února v roce 1897 Badeni oficiálně sdělil ministerské radě svůj úmysl připravit jazykové nařízení pro Čechy, přičemž členové ministerské rady se obávali, jaké reakce a rozčilení vyvolá nařízení u Němců. Badeni v duchu těchto obav slíbil sdělení hlavních rysů nařízení stranám před jeho vydáním, aby nemohl být nikterak překvapen jejich míněním. Ministr Gautsch pokládal nařízení za největší ústupek, kterým mohla vláda Čechům vyjít vstříc. Zaujímal záporné stanovisko k možnosti vytlačení němčiny z pozice služební řeči a nesouhlasil s administrativním federalismem, jelikož pro něho představoval přípravu pro státní federalismus. Ministr Gleispach zastával s Gautschem totožné názory a varoval před vládnutím bez Němců.

Názory ministrů byly odlišné nejen v oblasti vnitřní služební řeči, ale také v tom, jak se zachovají Němci, až mladočeši budou nařízením získáni pro vládní většinu. Ministři nevyklučovali možnost, že si jiné neněmecké národní strany

⁸⁵ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 585.

⁸⁶ Tamtéž, s. 589.

začnou žádat téhož, čeho se dostalo Čechům. Ministr Gleispach usiloval v debatě o návrhu nařízení o to, aby v paragrafu 7 byla zajištěna němčina jako vnitřní řeč služební a aby bylo zcela vyloučeno zavedení češtiny do vnitřní služby. Ministerská rada vyjádřila souhlas s Gleispachovým názorem a v jazykové otázce ve vojsku a četnictvu setrvalo se při němčině.⁸⁷

Jazykové nařízení, které Badeni předložil mladočeským vyjednavatelům dne 3. března roku 1897 tak, jak vyšlo z ministerské rady, vedlo k nespokojenosti českých politiků. Bylo v rozporu s předneseným přáním Čechů, aby platilo taktéž pro úřady, které jsou podřízeny ministerstvu železnic a zemské obrany. Mělo se vztahovat pouze k ministerstvu vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a orby. Obsahovalo dvě části, úpravu jazykovou v úřední oblasti a nařízení o jazykové kvalifikaci úředníků. První nařízení bylo sestaveno z šestnácti paragrafů, druhé obsahovalo tři.⁸⁸

Dne 3. března roku 1897 byla Čechům předložena druhá část nařízení, podle níž se stanovila doba, od níž měli být ustanovováni jen úředníci znalí dokonale obou zemských jazyků, od druhé poloviny roku 1901. Úředník měl prokázat znalost jazyka tři roky po vstoupení do státní služby. Zvláštnímu nařízení bylo vyhrazeno, z čeho a jakým způsobem se jazykové zkoušky budou konat. Pokud u soudů a návladnictví nebylo dostatečně úředníků, kteří jsou znalí obou zemských jazyků, měl být zatím využit při ústním jednání tlumočnick.

Za účelem zlepšení obsahu jazykových nařízení se rozhodli členové mladočeské strany poté, co jim byl sdělen návrh ministerské rady, pro jednání s vládou. Tímto úkolem byli pověřeni mladočeští představitelé Josef Kaizl, Bedřich Pacák, Josef Herold, Emanuel Engel a Karel Kramář. Josef Kaizl odmítl jménem mladočeské strany sdělení návrhu nařízení ministerské rady. Ve vládním znění odmítl paragraf 7, poněvadž nedával Čechům vnitřní úřední řeč českou, jak Badeni sliboval. Kaizl taktéž viděl nedostatky v oblasti úřadů podřízených ministerstvu železnic, neboť nebyla zaručena jejich dvojjazyčnost ani na venek při železniční službě. Češi neprojevíli ochotu se dohodnout a hrabě Badeni slíbil sdělení jejich přání ministerské radě. Z obsahu debaty zároveň vyplývala

⁸⁷ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 137-139.

⁸⁸ KAIZL, s. 461.

skutečnost, že podobné jazykové nařízení bude vydáno i pro Moravu, třeba o něco později nežli pro Čechy.

Dne 20. března roku 1897 zahájil Badeni porady se zástupci parlamentních stran. Nejprve jednal se zástupci německých pokrokových poslanců, jimž sdělil zcela všechno ze svých úmyslů. Němečtí pokrokáři se nikterak nebránili politickému usnesení vlády a nevznášeli námitky proti zásadám jazykového nařízení. Souhlasili na základě vládního programu stát se částí většiny, pokud jim to Němci z Čech neznemožní opozičním stanoviskem.⁸⁹

Němci z Čech ovšem vyslovili proti nařízením četné námitky a nastala politická krize, která měla následky pro příští osud kabinetu Kazimíra Badeniho a pro budoucnost rakouské politiky. Němci samozřejmě nesouhlasili s jazykovými nařízeními. Byli zejména proti doplňku nařízení pro Čechy, kterým se nařizovalo, že nově přijatí úředníci mají být znalí obou zemských jazyků ve stanovené lhůtě. Toto ustanovení zavadlo Němcům důvod k tvrzení o donucovacím nařízení k učení se druhému jazyku a v tomto se snažili utvrdit celou německou veřejnost. Mladočeští politikové druhého nařízení nežádali a byl to především Bedřich Pacák, který před ním varoval a poukazoval na možný fakt, že by Němce mohlo pobouřit.⁹⁰Němci z Čech se obávali o osud jednojazyčných úředníků německých, zásadu oboujazyčnosti úředníků pokládali za správnou, avšak nemělo se to podle jejich mínění výslovně říkat nařízením a nechtěli praktikování nařízení, dokud se na středních a vysokých školách neukončí kurzy, sloužící k naučení se druhému zemskému jazyku. Žádali si také, aby termín průkazu jazykové znalosti byl prodloužen na dobu 11 let.⁹¹

Ministr Gleispach uznával, že nařízení musí být vydána také pro Moravu, jak požadovali mladočeši. Společně s Gautskem byl Gleispach pro to, aby se nařízení pro Moravu vydalo o něco později, nejlépe až budou mladočeši ve většině.⁹²Hrabě Badeni pozval Čechy a Němce k společné poradě na 23. března. Mimo dřívějších pěti mladočeských vyjednavatelů se tentokrát také dostavili

⁸⁹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 141-142.

⁹⁰ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 590-591.

⁹¹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 143.

⁹² SUTTER, Berthold, *Die Badenischen Sprachenverordnungen von 1897 I*, Graz-Köln 1960, s. 176.

Eduard Brzorád a Karel Adámek. K hlavním českým přáním ministerská rada nebyla příliš ústupnou. Odmítala řešit rozšíření jazykových nařízení i na železnice a Čechům se dostalo pouze prohlášení, že se poměry u železnic uspořádají zvlášť. Českým politikům nejvíce záleželo na znění paragrafu 7, neboť v něm mělo být vysloveno, zda vláda dává českým zemím opravdu vnitřní úřední řeč českou a činí je s Němci rovnými. Češi sice v přítomnosti Němců hráli úlohu, jako by se s Badenim již zcela dohodli, ve skutečnosti však ještě jazyková otázka vyjasněna nebyla. Hrabě Badeni dal pouze slib Němcům podání předlohy o zřízení kurií, o které si byl jistý, že s ní mladočeši budou souhlasit.⁹³

Mladočeši s rozhodností zastávali zásadu, že v projednání o konečném upravení jazykových poměrů v Čechách musejí vystupovat Češi a Němci jako rovnocenní a v žádném případě si nepřáli dopustit, aby Němci za svolení k vnitřní řeči úřední mohli od mladočechů žádat kompenzace v jiných oblastech. Němci hájili stanovisko celou jazykovou otázku učinit předmětem jednání mezi zástupci obou národů. Hrabě Badeni se s míněním Němců neshodoval. Myšlenky mladočechů spočívaly v názoru, že otázka vnitřní řeči patří výhradně jim a vládě. Jelikož se jedná o provedení platných zákonů ve věci úplné rovnoprávnosti obou zemských jazyků a nejvýše ještě o potřeby státní správy, Němci by zde neměli ničeho dávat nebo odpírat. Hrabě Badeni se ztotožnil s mladočeským stanoviskem, že po vydání nařízení dojde k projednání o konečné úpravě jazykové otázky, v níž již nebude pochyb o tom, zda mají Češi právo na vnitřní úřední jazyk či nikoliv, neboť tato otázka bude vládou pro český národ příznivě rozřešena.⁹⁴

V březnu 1897 se uskutečnily parlamentní volby, v nichž zvítězila také v nové páté kurii jednoznačně mladočeská strana. Na Moravě bylo na základě dohody strany lidové se stranou staročeskou zvoleno patnáct kompromisních kandidátů, jeden člen strany katolické a tři sociální demokraté. V celé sněmovně bylo čtrnáct sociálních demokratů.⁹⁵

⁹³ KAIZL, s. 404.

⁹⁴ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 586-587.

⁹⁵ Tamtéž, s. 589.

Koncem měsíce března roku 1897 projednával hrabě Badeni s Josefem Kaizlem znění klíčového paragrafu 7. Badeni slíbil v blízké době provedení taktéž vnitřního jazyka služebního. Paragraf 7 pak v konečném znění nařizoval úřadům užívat ve všem úředním jednání, které se koná za účelem vyřízení anebo rozhodnutí, onoho jazyka, ve kterém strany svoji záležitost ústně podaly nebo přednesly. V této řeči má se dít zvláště u soudních dvorů podávání návrhů a porada v senátě. Při úředním jednání, které nebylo zavedeno k zakročení strany, dle povahy věci mělo se užít obou řečí zemských nebo jedné z nich.

Němci naléhali, aby v druhém jazykovém nařízení v paragrafu 2 o jazykové kvalifikaci úředníků, byla dána úleva poddůstojníkům, kteří jsou příslušni do Čech a mají certifikát. Takovýto způsob měl být učiněn v té míře, že odborný ministr může ve výjimečných situacích průkaz jazykové způsobilosti prominout. Jakmile vláda toto rozhodnutí oznámila Čechům, nenamítali tito ničeho proti úlevě, pokud se týkala certifikatistů příslušných pouze do Čech.⁹⁶

Dne 31. března roku 1897 došlo k setkání mladočeských vyjednavatelů s Badenim za účelem dohody o definitivním znění nařízení, měla se však také projednat otázka poměru mladočeské strany k vládní většině. Vláda soudila, že mladočeši jsou povinni stát se její oporou na základě jazykových nařízení, která představovala kardinální obrat ve vnitřní politice rakouské. Mladočeši měli tedy podporovat vládu, která je vydala a dokázat, že každá vláda, která je k nim spravedlivou, se na jejich podporu může kdykoliv spoléhat, když se musí bránit německým útokům, jelikož učinila mladočechům po právu.⁹⁷

Mladočeský představitel Karel Kramář se k celé záležitosti vyjádřil následujícím způsobem: *„Bylo arciť tolik potřeb kulturních a hospodářských, tak dlouho hříšně zanedbávaných vládami vídeňskými-mezi nimi věci docela malicherné, které v normálních poměrech rozuměly se samy sebou-ale poněvadž jsme stále byli ve strachu, že našim radikálům jazyková rovnoprávnost nebude stačit, sformulovali jsme ihned celou tu dlouhou řadu našich postulátů, a k dost velkému překvapení hrab. Badeniho, který sotva se dovedl ubrániti proti bouři, způsobené jazykovými nařízeními, předložili jsme mu a jednali s ním o dlouhé*

⁹⁶ KAIZL, s. 405.

⁹⁷ KRAMÁŘ, *Poznámky*, s. 17.

*litanii našich potřeb. Konečně hrab. Badeni se i s tím smířil, -ale jak to nemůže být u nás jinak, brzy se o tom vědělo v celé veřejnosti a mluveno, tuším, o 35 požadavcích! Již pro jazyková nařízení otřásl se Rakousko ve svých základech a ještě-35 požadavků.*⁹⁸

Mladočeši tedy v průběhu porady vznášeli četné požadavky. Byly to zejména požadavky politické, nacionální, pokrokové a svobodomyšlné, správní a hospodářské. Vyjednatelé za stranu mladočeskou se nesmířili pouze se smluvenými jazykovými nařízeními pro Čechy a Moravu. Požadovali také jazykovou úpravu pro Slezsko. Z hlediska politických požadavků mladočeši usilovali o ulevení říšské radě tím, že by do kompetence sněmů úplně náleželo zemědělství, odborné a obecné školství. V záležitosti správního rázu mladočeši žádali přiměřené zastoupení a působnost v kabinetu českému národu dvěma ministry, z nichž jeden měl být odborný, druhý ministr krajan, jehož působnost byla by zcela jasně vyměřena, předně jeho vztah k německému ministru krajanu. Mezi požadavky vyslovili také přání, aby byli čeští kvalifikovaní lidé povoláváni na vyšší místa v ústřední správě (vnitro, spravedlnost, finance). Dále pak měl být aktivní příspěvek státních úředníků v Praze stejný jako státních úředníků ve Vídni.⁹⁹

Takto velké množství požadavků učinilo samozřejmě na ministry neblahý dojem a vláda tak došla k přesvědčení o nenasytosti Čechů, kteří nikdy nebudou spokojeni.¹⁰⁰ Ohledně mladočeských požadavků vládní zástupci trvali na daném slovu, že dojde k smluvenému vydání jazykových nařízení pro Čechy a Moravu, výslovně ovšem odmítli vydat pro ten čas nějaké nařízení pro Slezsko. Své rozhodnutí vláda odůvodnila nedostatkem jazykově kvalifikovaných úředníků a politickými důvody.¹⁰¹

Mladočeským vyjednatelům se od vlády dostalo slibu zlepšení poměrů na moravském sněmu, rozšíření svobody tisku nebo postátnění gymnázia v Opavě, které přes třináct let bylo financováno ze soukromých prostředků. Vláda se také nebránila zřízení českých vysokých škol na Moravě. Zástupci vlády

⁹⁸ Tamtéž, s. 16-17.

⁹⁹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 146-147.

¹⁰⁰ KRAMÁŘ, *Poznámky*, s. 17.

¹⁰¹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 147-148.

společně s Badenim upozornili mladočechy, že jejich strana má povinnost za jazyková nařízení a za to, co jí bylo slíbeno, stát se členem vládní většiny.¹⁰²

Pro mladočechy rozhodně nebyla otázka vstupu do vládní většiny jednoduchou. Poslanci strany neuvažovali pouze o tom, co je vláda ochotna dát za vstup do vládní většiny. Považovali také za důležité vyjádření veřejného mínění v českých zemích k přestupu mladočechů z opozičního stanoviska do vládní většiny. V duchu těchto úvah se mladočeši nakonec rozhodli pro vstup do vládní většiny.

Počátkem dubna roku 1897 navštívili Badeniho mladočeští představitelé Emanuel Engel a Josef Kaizl, kteří učinili závazné prohlášení připojené k protokolu ministerské rady. Mladočeši prohlásili, že vstoupí do vládní většiny a budou podporovat vládní předlohy, pokud budou do 3. dubna roku 1897 vydána s nimi smluvená jazyková nařízení pro Čechy. V tomto okamžiku přestali být mladočeši opoziční stranou a podporovali vládu hraběte Badeniho.¹⁰³

Badeniho kabinet vydal počátkem dubna 1897 nařízení, která byla bezesporu významným krokem k dosažení dohody s Čechy o prosazení jazykové reformy v Předlitavsku.¹⁰⁴ Text jazykových nařízení obsahoval dva dokumenty, a sice: 1. společné nařízení ministrů vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a zemědělství v otázce užívání zemských jazyků u státních úřadů a 2. společné nařízení stejných ministerstev ve věci jazykové způsobilosti úředníků příslušných institucí.¹⁰⁵ Nařízení vycházela vstříc českému požadavku na zavedení takzvané vnitřní úřední řeči. Každý rakouský občan měl podle zákona právo obdržet od úřadů odpověď na svoji žádost v tom jazyce, v němž se na úřad obrátil. Avšak jednání o těchto žádostech mezi úředníky probíhala výlučně v němčině. Česká společnost a politikové v této věci viděli diskriminační prvek a požadovali, aby také jednání uvnitř úřadů probíhalo v tom jazyce, v němž občan své podání učinil. Na základě požadavku úředníci v Čechách budou muset být schopni hovořit oběma zemskými jazyky, němčinou i češtinou.¹⁰⁶

¹⁰² KAIZL, s. 408.

¹⁰³ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 149.

¹⁰⁴ PERNES, s. 145.

¹⁰⁵ URBAN, *Česká společnost*, s. 460.

¹⁰⁶ PERNES, s. 145.

Jednotná nařízení o používání českého a německého jazyka u úřadů v Čechách z 5. dubna 1897 a na Moravě z 22. dubna splňovala tři dlouholetá přání politiků staročeské i mladočeské strany. Český jazyk byl zaveden coby vnitřní úřední řeč v některých důležitých oblastech státní správy, byla provedena územní nedělitelnost Čech a vláda zaujala shodný postoj k dvěma zemím České koruny, Čechám a Moravě, neboť na rakouské Slezsko se nařízení nevztahovala. Čeština a němčina tedy měly být rovnoprávnými jazyky na celém území Čech a Moravy¹⁰⁷.

Jak jsem již uvedla, s Badeniho jazykovými nařízeními byli spokojeni staročestí i mladočestí politikové, ovšem ne všichni mladočeši k nim zaujímalí kladné stanovisko. Oportunisté typu Bedřicha Pacáka či Karla Adámka byli nejen pro podporu Badeniho, nýbrž též pro užší spolupráci v rámci nové koalice, radikálové Eduard Grégr a Josef Fořt naopak považovali jazyková nařízení za nedostačující a nadále zaujímalí opoziční postoj.¹⁰⁸

Pro český národ mělo vydání jazykových nařízení velký význam. Odmítalo se jimi přání Němců o národním ohraničení a ustanovení němčiny jako státní řeči říšským zákonem. Češi byli v zásadě postaveni na roveň s Němci v českých zemích. Jazyková nařízení omezila působnost úřední německé řeči v Čechách a na Moravě, byla zavedena vnitřní úřední řeč česká. Čeština tedy byla v českých zemích s němčinou na jedné úrovni v záležitostech, kde se jednalo o podání stran, stejně jako v oblasti jednání z prosté iniciativy úřadů vycházející bez zasahování stran. Nebylo vyhověno programovému německému požadavku jednojazyčnosti úředníků a soudců v německém území Čech.¹⁰⁹ Jazykovými nařízeními Čechům nebyl dán požadavek, aby čeština byla také řečí služební. Postavení němčiny s češtinou nebylo rovné v ústředních úřadech vídeňských. Čechům se tak otevírala cesta k dalším bojům ohledně jazykové otázky.¹¹⁰

¹⁰⁷ KOŘÁLKA, *Češi*, s. 168.

¹⁰⁸ URBAN, *Česká společnost*, s. 461.

¹⁰⁹ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 152.

¹¹⁰ KAIZL, s. 406-407.

2.2.5 Boj německých politických stran proti jazykovým nařízením

Pokud se jedná o strany německé, v průběhu devadesátých let se nově zformovaly Německá pokroková a lidová strana. Mezi další německé strany patřily sociálně reformní strana křesťanskosociální se silnými pozicemi ve Vídni a Katolická lidová strana. O politické prosazení také usilovala radikální německonacionální strana, která se v polovině devadesátých let programově přeměnila ve Všeněmeckou stranu.¹¹¹Základ programu Všeněmecké strany spočíval v inklinaci k nacionalistickým a imperialistickým tendencím, představitelé strany směřovali také k potlačování národnostních menšin na území Německa.¹¹²

Badeni splnil Čechům požadavek vydání jazykových nařízení z důvodu uznání oprávněnosti jazykových českých přání, také však chtěl mít mladočeský klub jako nejvíce vlivný v poslanecké sněmovně ve vládní většině. Potřeboval ji z hlediska provedení obnovy vyrovnání s Uhry,¹¹³ což ovšem nebyl snadný úkol. Maďaři chtěli zejména v oblasti bankovní získat další ústupky své hospodářské a politické samostatnosti.¹¹⁴Hrabě Badeni však také nechtěl vládnout bez umírněných liberálních Němců, které pokládal za jediné a opravdové představitele Němců v Rakousku.¹¹⁵

Pro samotné Němce představovala jazyková nařízení problém, neboť předpokládala zavedení zkoušek z obou jazyků pro úředníky, kteří měli být po roce 1901 přijati do státní služby. Češi v tom žádné úskalí neviděli, jelikož němčinu většinou ovládali příčinou učení se tomuto jazyku od raných let. Ovšem Němcům, kteří česky neuměli, představa povinnosti učení se této řeči připadala směšná a obávali se ztráty svého privilegovaného postavení v zemi a v říši.¹¹⁶

Negativní postoj Němců k jazykovým nařízením vyplýval také ze skutečnosti, že jim nebyla poskytnuta žádná kompenzace. Eim navrhoval

¹¹¹ URBAN, *Česká společnost*, s. 457.

¹¹² KOŘALKA, Jiří, *Všeněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století*, Praha 1963, s. 30.

¹¹³ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 153.

¹¹⁴ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 583.

¹¹⁵ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 154.

¹¹⁶ PERNES, s. 146.

Badenimu, aby z punktací včlenil do nařízení alespoň rozdělení zemského sněmu na národnostní kurie, které Němci požadovali, návrhy však vyslyšeny nebyly.¹¹⁷

Badeni usiloval o vytvoření vlády na základě parlamentní spolupráce liberálních Čechů a liberálních Němců, avšak v dosažení tohoto cíle mu byli překážkou ústavověrní velkostatkáři. Konzervativní strany, jejichž parlamentní činnost by neumožnila spolupráci Badeniho preferovaných politických uskupení, vynakládaly vše k znovuzřízení pravice, které se Badeni stranil. Pokládal ji za číselně slabou s kontraproduktivními názory a zájmy, nechtěl jí obětovat program své vlády a nedokázal přijmout fakt, že vláda ztratila vedoucí slovo v parlamentu. Vydání jazykových nařízení pro Čechy a Moravu a zformování pravice jako autonomistické většiny vehnalo liberální Němce do boje proti Badeniho politické koncepci.¹¹⁸

Jazyková otázka ovlivnila další jednání parlamentu a v dubnu 1897 byly ve schůzi podány tři pilné návrhy na zrušení právě vydaných nařízení. Nejdůrazněji v této otázce vystupoval za Všeněmce Karl Hermann Wolf, kterého záležitosti okolo jazykových nařízení značně rozhořčily. Zrušení žádal s německými pokrokaři litoměřický starosta Alois Funke a jménem německé lidové strany její hlavní představitel Otto Steinwender. Předmětem pilných návrhů byla také žaloba na příslušné ministry, kteří podepsali jazyková prohlášení. Badeni návrhy odmítl spolu s poslaneckou sněmovnou jako neodůvodněné. Prozatím tedy došlo k vítězství vlády s pravicí poměrem hlasů 203 : 163. Opoziční německé strany však přešly od května 1897 k obstrukci za účelem překazit veškerou parlamentní činnost. V poslanecké sněmovně se hromadilo nesčíslné množství petic a parlamentní většina se stala vůči obstrukci německých stran bezmocnou. Badeni se následně odhodlal k radikálnímu řešení a v červnu 1897 uzavřel říšskou radu¹¹⁹.

Obstrukce, ve kterou opozice brzy přerostla, měla taktéž mimoparlamentní podobu. Brutální pronásledování českých menšin v pohraničí či odvetná opatření, jakým byl zákon dolnorakouského sněmu zapovídající v této zemi s českou menšinou výuku v neněmeckém jazyce, nebyly výjimkou. Stupeň konfliktu obou

¹¹⁷ KŘEN, s. 217.

¹¹⁸ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 154-155.

¹¹⁹ URBAN, *Česká společnost*, s. 461-462.

národů tak nabýval masového měřítka a nebývale ostrých forem. Ještě ne zcela dávné drobné národnostní neshody přerostly ve velký politický konflikt, který se týkal všech vrstev obou národních celků.¹²⁰ Národnostní konflikty nezůstaly pouze u protestů nebo slovních vyzývajících napadení, vždyť na shromážděních a v ulicích došlo ke krveprolití. Města zaplavila lavina předsudků a primitivního šovinismu. Fanatický nacionalismus vylučoval veškerou zdrženlivost na úrovni celé země.¹²¹

Němečtí poslanci se vydali po uzavření říšské rady počátkem měsíce června do různých míst Předlitavska za účelem šíření odporu k vládě, která se snažila vyjít vstříc českému národu. Dne 11. července roku 1897 došlo v Chebu k protivládní a protičeské demonstraci, o které se zpravodaj Národních listů vyjádřil takto: *„Ode dneška není Germania irredenta pouhou frází, dnešním dnem naši Němci se svými poslanci v čele zcela otevřeně přiznali, že baží po připojení k velkému Německu...Kdo dnes uviděl ty zuřící davy, kdo slyšel ten nelidský řev, ten jedině je s to potvrditi, co pravíme. Pisatel těchto řádků je starým reportérem, který za dlouhou řadu let svého působení zažil mnoho hlučných projevů a vzrušujících událostí. Dnes stál před novým zjevem jako nezkušený žáček a musel si doznat: tohle jsi ještě neviděl a neslyšel. Kdyby Hagenbeck své šelmy nechal do nejvyšší míry vyhladověti, budou z nich praví beránci proti této láji, která dnes po celý den řádila v ulicích Chebu. A nebyl to snad jen prostý lid, nikoliv, i všichni němečtí poslanci, páni, dámy, výrostkové a děvčata, ba i děti-vše tu řádilo ohlušujícím způsobem.“*¹²²

Němci mínili, že tímto způsobem očistí německé krajiny v Čechách od nežádoucího českého živlu. Koncem měsíce července roku 1897 mladočeští poslanci veřejně protestovali proti německým násilnostem, požadovali ochranu českých menšin také u ministerského předsedy, což ovšem nedosáhlo zdárného konce. České spolkové organizace zejména v Praze pořádaly rozhořčené protesty na základě utlačování českých menšin a počátkem měsíce září protestovali proti páchání násilí na českých menšinách samosprávní zástupci ze všech tří českých

¹²⁰ KŘEN, s. 218.

¹²¹ URBAN, *Česká společnost*, s. 461-462.

¹²² BOROVIČKA, s. 123.

zemí.¹²³ Příslušníci českých menšin byli pronásledováni také v Teplicích, Mostu, Jablonci, Liberci nebo ve Štětí, odkud se marně dožadovali ochrany státních úřadů.¹²⁴ Během této svízelné situace se Badeni v létě 1897 pokusil o politické řešení. Pro vládní návrh česko-německých vyrovnávacích porad byla připravena řada pozitivních projektů, které byly inspirovány punktacemi. Jednalo se o úpravu jazykového režimu v samosprávě (s dvoujazyčností v oblastech s menšinami), volební reformu pro zemský sněm a jeho rozdělení do národnostních kurií, řešení otázky menšinových škol a posléze nejvýznamnější záležitost, kterou představovalo zavedení národně homogenních krajů ve velkých zemích. Tento pokus ovšem neuspěl.

Na podzim 1897 byla fronta německého odporu posílena podporou sociální demokracie. Čeští socialisté zaujali pevné internacionalistické stanovisko a neskrývali svá protistátoprávní prohlášení.¹²⁵ Sociální demokraté, kteří byli jen proti úpravě jazykové otázky nařízením a nikoliv říšským zákonem, jak požadovali Němci, se připojili k násilné obstrukci.¹²⁶

2.2.6 Pád Badeniho etapové politiky

Navzdory stále se stupňujícím útokům ze strany německých liberálů a nacionalů vláda nepřestala sledovat cíl svého programu a na počátku října předložila parlamentu závažné a již dlouhý čas odkládané vyrovnávací rakousko-uherské předlohy.¹²⁷

Němci se snažili vynaložit všechno úsilí, aby se vládě vyrovnání nezdařilo, uvažovali takto: Badeni, pokud nebude moci provést vyrovnání s Uhry, bude nucen odstoupit a jazyková nařízení musí být odvolána. Na tomto záměru se usnesly německá pokroková a lidová strana, přičemž sociální demokraté s nimi nadále udržovali spojenectví.¹²⁸

¹²³ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 159.

¹²⁴ BOROVIČKA, s. 124.

¹²⁵ KŘEN, s. 222.

¹²⁶ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 158.

¹²⁷ URBAN, *Česká společnost*, s. 463.

¹²⁸ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 174-175.

Jen několik dní předtím, 28. září 1897, sjezd mladočeských důvěrníků poprvé oficiálně schválil „přistoupení poslanců českých do svazku parlamentních stran pravice“ a ukončil tak několik měsíců svého rozhodování, zda se připojí k Badenimu, parlamentní pravici nebo vytvoří samostatnou opozici.¹²⁹ Obnovením této taaffovské koalice s konzervativními náhledy hrozilo liberálním Němcům, že budou v parlamentě v menšinové pozici. Na podnět českých návrhů měl císař pojistit vládní většinu oktrojem-znovuzavedením volby do říšské rady zemskými sněmy. Tato volba by sice posílila postavení Němců, také ovšem konzervativní tábor jako celek z hlediska složení těchto zastupitelských orgánů. S takovouto možností samozřejmě liberální Němci nesouhlasili.¹³⁰

Přistoupení mladočeských poslanců k pravici však již nemělo na příští politické dění vliv, jelikož parlament ovládli obstruující poslanci.

Během prvního čtení předlohy o rakousko-uherském vyrovnání se dne 28. října 1897 jako první přihlásil o slovo Otto Lecher. Tento představitel německé pokrokové strany záměrně prodlužoval politické debaty na dlouhé hodiny. Sněmovna nabyla podobu hostince, ve kterém zbylí poslanci, zvědaví na Lecherův řečnický výkon, si krátili čas karetní hrou. Koncem měsíce listopadu, kdy bylo na pořadu druhé čtení předlohy o vyrovnání, dosavadní technická obstrukce, která probíhala bez fyzických projevů, přerostla ve zcela násilnou.¹³¹

Rakouská poslanecká sněmovna zažila několik výzev ke skutečným soubojům, neboť stále docházelo k vzájemným urážkám a pranicím mezi poslanci. Mezi násilníky byl nejvýraznější všenněmecký představitel K.H. Wolf, který hrubým způsobem urážel příslušníky českého a polského národa, nazýval je méněcennými a jinými ponižujícími výrazy. Tyto vádní okamžiky vyústily v květnu 1897 v utkání Wolfa s mladočeským poslancem Hořicou, v jejichž bojovém konfliktu bylo užito sečných zbraní. V září dokonce proběhl souboj s Badenim, v němž nechyběly střelné zbraně.¹³²

¹²⁹ URBAN, *Česká společnost*, s. 463.

¹³⁰ KŘEN, s. 221.

¹³¹ URBAN, *Česká společnost*, s. 463.

¹³² KOŘALKA, *Všenněmecký svaz*, s. 51.

Parlament se nalézal ve značně kritické situaci a masové průvody lidu pořádaly obrovské demonstrace mimo parlament.¹³³ Hrabě Badeni ztratil veškerou sebedůvěru. Velmi se strachoval z pouličních demonstrací a projevil se slabým v okamžiku nejvíce rozhodném, kdy měl opravdu ukázat železnou ruku, o které se tolik vyprávělo. Sám sebe vnímal jako jedinou překážku upokojení situace.¹³⁴ Rozvášněný lid pod demonstračním tlakem pronášel jediné heslo: „Pryč s Badenim!“ Koncem měsíce listopadu oznámil vídeňský starosta Karl Lueger, že již dále nemůže ručit za udržení pořádku ve městě. Bezprostředně nato přijal František Josef I. demisi, kterou Badeni krátce předtím podal.¹³⁵ Běsnění masových davů v ulicích Vídně společně s obstrukcí německé menšiny v parlamentu měly za následek neúspěch Badenihovo politiky.¹³⁶

V reakci na Badenihovo odstoupení se vídeňské demonstrace náhle změnilly v oslavné průvody.¹³⁷ Již v sobotu dne 27. listopadu se němečtí studenti usnesli uspořádat v pondělí ovaci profesoru Pferschovi, který se nebránil užití sečných zbraní v parlamentě.¹³⁸ Němečtí liberální a nacionalističtí studenti se shromáždili 29. listopadu 1897 v Praze na oslavu neúspěšné Badenihovo politiky.¹³⁹ Chtěli uspořádat demonstrativní průvod ulicemi a v dopoledních hodinách vyšli z Karolina, postupovali přes Václavské náměstí do Štěpánské ulice. Ačkoliv byly ulice plny českého obyvatelstva, studenti se neostýchali počínat si provokativně.¹⁴⁰ Čeští obyvatelé v ulicích pražského města nedokázali přijmout těžkou porážku svých politických požadavků. V důsledku podání demise vládou hraběte Badenihovo ztratily jim prosazované jazykové reformy na významu, proto české obyvatelstvo ovládl pocit zmařených nadějí a hněvu.¹⁴¹

¹³³ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 177.

¹³⁴ KRAMÁŘ, *Česká politika*, s. 617.

¹³⁵ BOROVIČKA, s. 121.

¹³⁶ TRAUB, Hugo, *Naše politické dějiny v 19. století*, Praha 1926, s. 142.

¹³⁷ URBAN, *Česká společnost*, s. 464.

¹³⁸ SRB, Adolf, *Politické dějiny národa českého od počátku doby konstituční II*, Praha 1926, s. 192.

¹³⁹ COHEN, Gary B., *Němci v Praze 1861-1914*, Praha, 2000, s. 183.

¹⁴⁰ SRB, s. 192-193.

¹⁴¹ PERNES, s. 146.

Podle úřední zprávy, přednesené 2. prosince 1897 v ministerské radě, se němečtí univerzitní studenti dopouštěli vyzyvavého chování.¹⁴² Shromáždění ve svých posluchárnách zpívali při otevřených oknech německé národní oslavné písně a páchali demonstrace. Vyzývavé chování spolu se skutečností, že úřady Němcům vůbec nebránily, vyprovokovaly pražské české obyvatele v té míře, že nakonec sami německé studenty napadli. Na policii, jež pomáhala chránit studenty, byly házeny kameny, stejně tak jako rozvášněný dav kámenoval Nové německé divadlo, k němuž se odebral.¹⁴³ Koncem listopadu výtržnosti ještě zesílily, když do Prahy došly zprávy o napadení české menšiny v Žatci německými šovinisty,¹⁴⁴ kteří v zuřivosti drancovali, ničili a vypalovali obydlí českých soukromníků a místnosti českých spolků a ohrožovali české obyvatele na životech.¹⁴⁵ V brutalitu přerostly nacionální nepokoje zvláště na Václavském náměstí i na předměstích, kde byly německé domy kamenovány.¹⁴⁶

Vyostřený nacionální radikalismus doprovázely násilnosti a drancování, na kterém se snažně podílely mnohé pochybné společenské existence. Úřední zprávy evidovaly nejen množství poškozených nebo jinak zničených objektů, ale také tři zabití a několik desítek vážně zraněných.¹⁴⁷ Představitelé mladé české generace se v Praze odhodlali k odstraňování německých tabulek a nápisů.¹⁴⁸ Vláda vyhlásila 2. prosince 1897 v Praze a sousedních okresech stanné právo. Rakouští Němci, kteří tvořili parlamentní menšinu, zablokovali činnost poslanecké sněmovny říšské rady, což způsobilo ústavní krizi Rakouska, nebyli však za toto protistátní počínání nijak stíháni.¹⁴⁹

Jazyková nařízení se pokusil revidovat ministerský předseda Paul Gautsch, který nastoupil svůj úřad po pádu Badeniho politiky počátkem prosince roku 1897. Ministr vyučování a vnitra Paul Gautsch měl podle císařových úmyslů ve své funkci působit pouze přechodnou dobu a budoucí vládu měl převzít bývalý

¹⁴² TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 178.

¹⁴³ SUTTER, Berthold, *Die Badenischen Sprachenverordnungen von 1897 II*, Graz-Köln 1965, s. 231.

¹⁴⁴ BOROVIČKA, s. 127.

¹⁴⁵ SRB, s. 192.

¹⁴⁶ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 178-179.

¹⁴⁷ URBAN, *Česká společnost*, s. 464.

¹⁴⁸ TRAUB, s. 142.

¹⁴⁹ BOROVIČKA, s. 128.

český místodržitel hrabě Thun. Během Gautschova nastoupení stéle přetrvávaly národnostní vnitorakouské nepokoje v reakci na Badeniho jazyková nařízení, nový ministr Gautsch tedy převzal svůj úřad za krajně vyhrocené situace. Na základě svého politického uvažování dospěl k pevnému přesvědčení, že se stávající vyostřené rakouské poměry nemohou zkonsolidovat bez součinnosti s národem českým o kterém soudil, že dosáhl značného pokroku v kulturní oblasti. Paul Gautsch byl ve Vídni častým návštěvníkem výstav českého výtvarného a hudebního umění a již jako člen Badeniho vlády zastával názor, že se nestabilní parlamentní poměry urovnají pouze za podmínky, že bude většina složena z umírněných liberálních Němců, Čechů a Poláků. Ministerský předseda Gautsch v politické oblasti dával přednost konzervativnímu stanovisku a snažil se vyvarovat federalistickým koncepcím.¹⁵⁰

Společně s politickým neúspěchem hraběte Badeniho však nezankla vlastní příčina nevole proti jeho osobě, tedy jazyková nařízení. Pro tento čas taktéž ve Vídni nikdo neuvažoval o možnostech jejich úplného zrušení bez dalších jednání. Ministr Gautsch měl v tomto směru podnikat další kroky a přestože měl pověst nadmíru opatrné a krajně zdrženlivé politické osobnosti, projevoval od počátku svého nastoupení ochotu k řešení jazykové otázky, při kterém chtěl vycházet především z principu rovnoprávnosti.¹⁵¹ Usiloval o upokojení znepřátelených představitelů německého národa, ne však za cenu pobouření Čechů tím, že jim odebere jazyková práva. Taktéž si byl dobře vědom, že odvoláním nebo zrušením jazykových nařízení by bylo vyhověno německému zájmu, chtěl uplatnit k provedení modifikace v Badeniho jazykových nařízeních způsob zemského zákonodárství.¹⁵² Ani tentokrát však nařízení nedospěla k zdárnému konci i přesto, že vycházela vstříc německým požadavkům v tom smyslu, že Čechy měly být rozděleny na české, německé a jazykově smíšené okresy¹⁵³ a požadavek všeobecné dvoujazyčnosti úřednictva měl být zrušen. Proti Gautschovým jazykovým nařízením se zvedla vlna odporu a nevole ze strany

¹⁵⁰ TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 180-181.

¹⁵¹ URBAN, *Česká společnost*, s. 465-467.

¹⁵² TOBOLKA, *Politické dějiny II-III*, s. 183.

¹⁵³ KOŘALKA, *Češi*, s. 168.

Všeněmců, německé lidové strany a pokrokářů, kteří proti nařízením vznášeli protesty a požadovali jejich okamžité odvolání.¹⁵⁴

¹⁵⁴ URBAN, *Česká společnost*, s. 468-469.

3 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo shrnutí historických skutečností a změn, na které měly vliv vídeňské vyrovnávací dohody, pokus o posouzení významu Badeniho jazykových nařízení pro český národ a zhodnocení postoje německé veřejnosti k této významné události. V neposlední řadě je cílem práce zhodnocení dopadu Badeniho jazykových nařízení na vyostřené a svízelné soužití českého a německého národa na území habsburské monarchie.

Na základě rozboru výše uvedených literárních materiálů jsem dospěla k následujícím závěrům:

1. Vídeňské dohody v roce 1890 byly konány za účelem ukončení pasivního politického stanoviska německých poslanců vůči českému sněmu, který zaujímali od roku 1886 z důvodu nespokojenosti s vládou hraběte Eduarda Taaffeho. Podle mínění Němců byla tato vláda příliš vstřícnou k českým požadavkům. Cítili se značně ohroženi zejména v roce 1880 vydáním Stremayrových jazykových nařízení o uznání rovnoprávnosti českého a německého jazyka v tzv. vnějším úřadování. Jednání o tzv. punktace, která byla předmětem řešení vídeňských dohod, vedla k zviditelnění a následnému vzestupu strany mladočeské. Představitelé mladočechů získali na základě cílené petiční akce proti punktačnímu plánu, který vnímali jako nepřijatelný ústupek Němcům, podporu nejen široké veřejnosti, ale také některých představitelů z řad staročechů, kteří se stali členy strany mladočeské. Po neúspěchu s punktacemi ztratila staročeská strana podstatnější vliv na vedení české společnosti v souvislosti s prohranými volbami v roce 1891.

2. Vydání Badeniho jazykových nařízení pro Čechy a Moravu v roce 1897 bylo bezesporu významným politickým a historickým okamžikem. Konečná podoba a obsah jazykových nařízení byly výsledkem četných politických diskuzí a jednání. Haličský místodržitel hrabě Kazimír Badeni zamýšlel na základě jejich vydání získat souhlas mladočeských politiků k utvoření parlamentní většiny, zároveň jimi chtěl vyjít vstříc českému požadavku o zrovnoprávnění češtiny s němčinou jako vnitřních úředních jazyků na území Čech a Moravy. Takovéto provedení si ovšem žádalo změnu jazykové kvalifikace úředníků, kteří měli do roku 1901

prokázat znalost obou zemských jazyků. Tato skutečnost byla pro Němce nepřijatelnou.

3. Nespokojenost s vydáním jazykových nařízení Němci projevili nejen v rakouské poslanecké sněmovně, kde opoziční německé strany prosazovaly požadavek jejich zrušení, ale také v podobě pronásledování českých menšin v pohraničí. Z nepatrných národnostních nesouladů se vyvinul velký politický konflikt, v němž pouliční krveprolití nebylo výjimečnou situací. Opozice německých stran v parlamentu, která přerostla v obstrukci násilného rázu, společně s masovými demonstracemi lidu v ulicích Vídně vedly k neúspěchu Badeniho politiky.

4. Násilné projevy ze strany českých obyvatelů v Praze, během kterých došlo například ke kamenování Nového německého divadla, byly reakcí na německé provokace a nezakročení státních úřadů vůči nim. Němečtí obyvatelé páchali demonstrace a pořádali průvody na oslavu neúspěšné politiky Kazimíra Badeniho, s jehož odchodem ovládl české obyvatelstvo pocit beznaděje. Mezinárodní projevy násilí se neobešly ani bez ztrát na životech a vedly k vyhlášení stanného práva v Praze a okolí 2. prosince roku 1897.

Tématika národnostních vztahů může poskytnout další prostor pro získání poznatků na základě historického zkoumání. Zaslouží si, aby jí byla věnována pozornost širší veřejnosti, neboť tvoří pevnou součást každé doby.

4 SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

Literatura

BOROVIČKA, Michael, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P., BĚLINA, Pavel, *Velké dějiny zemí Koruny české, XII.b 1890–1918*, Praha 2013.

COHEN, G., *Němci v Praze 1861–1914*, Praha 2000.

FRONK, Václav, *Sebereflexe české společnosti. Přelom 19. a 20. století v perspektivě humoristických časopisů*, Praha 2011.

HAVRÁNEK, Jan, *Boj za všeobecné, přímé a rovné hlasovací právo roku 1893*, Praha 1964.

KOŘALKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914*, Praha 1996.

KOŘALKA, Jiří, *Všeněmecký svaz a česká otázka koncem 19. století*, Praha 1963.

KRAMÁŘ, Karel, *Poznámky o české politice*, Praha 1906.

KŘEN, Jan, *Konfliktní společenství Češi a Němci 1780–1918*, Praha 2013.

PENÍŽEK, Josef, *Česká aktivita v letech 1878–1918 I-II*, Praha 1930-1931.

PENÍŽEK, Josef, *Politické úvahy Gustava Eima, o nás pro nás. V: Sborník spisů politických*, Praha 1898.

PERNES, Jiří, *Pod habsburským orlem. České země a Rakousko-Uhersko na přelomu 19. a 20. století*, Praha 2001.

SRB, Adolf, *Politické dějiny národa českého od počátku doby konstituční, II, od r. 1879 do r.1918*, Praha 1926.

TOBOLKA, Zdeněk, KRAMÁŘ, Karel, *Česká politika III. Dějiny české politiky nové doby*, Praha 1909.

TOBOLKA, Zdeněk, *Politické dějiny československého národa od r. 1848 až do dnešní doby III. díl, část 1. 1879-1891, část 2. 1891-1914*, Praha 1934-1936.

SUTTER, Berthold, *Die Badenischen Sprachenverordnungen von 1897, I-II*, Graz-Köln 1960-1965.

TRAUB, Hugo, *Naše politické dějiny v 19. století II*, Praha 1926.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 1978.

VOJTĚCH, Tomáš, *Mladočeši a boj o politickou moc v Čechách*, Praha 1980.

Publikované prameny

BRÁF, Albín, *Život a dílo I-III*, J. Gruber (ed.), Praha 1922.

KAIZL, Josef, *Z mého života I-III*, Z. Tobolka (ed.), Praha 1908.

5 RESUMÉ

The Bachelor thesis is called “the Badeni language ordinances and its consequences for relationships between Czechs and Germans in the Czech country”.

The thesis covers the events from the year 1890 onwards. In that year, Vienna composition treaties among nations were proposed, the subject of which was the negotiation of the so called Points Plan. The plan was refused by the majority of the Czech public.

Based on the failure of the Points Plan the Old Czech Party lost its influence and its role was taken over by the Young Czech Party. The thesis focuses on 1897 when Badeni’s Language Ordinances were issued in an effort to equalize Czech and German languages in interior administration. Germans refused to accept such concept and were mainly responsible for the fall of Badeni’s policies and their relations to Czechs were even more radicalized.